

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

**ВІД РИМСЬКОГО ПРАВА
ДО ІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРАВА ЄВРОПИ:
ЄВРООРІЄНТОВАНА ШКОЛА
ПОРІВНЯЛЬНОЇ ЦИВІЛІСТИКИ
НА ТЛІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ**

Колективна монографія

*За редакцією
Є. Харитонова, О. Харитонової, І. Давидової*

Одеса
Фенікс
2025

УДК 323.22/.28:355.01] (477):342.7
В 42

*Рекомендовано рішенням вченої ради Національного університету
«Одеська юридична академія» 24 вересня 2025 року (протокол № 2)*

Рецензенти:

Булеца С. Б. – докторка юридичних наук, професорка, завідувачка кафедри цивільного права та процесу Ужгородського національного університету;

Гринько С. Д. – докторка юридичних наук, професорка, завідувачка кафедри приватного права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова;

Дудченко В. В. – докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри загальної теорії права та держави Національного університету «Одеська юридична академія».

В 42 **Від римського права до інтеграційного права Європи: євроорієнтована школа порівняльної цивілістики на тлі гібридної війни : кол. монографія / за заг. ред. проф.: Є. Харитонова, О. Харитонової, І. Давидової. – Одеса : Фенікс, 2025. – 660 с.**
ISBN 978-617-8763-01-5

Колективна монографія є комплексним дослідженням еволюції приватного права – від римської традиції до сучасних європейських моделей у контексті гібридної війни проти України.

У книзі поєднані: дослідження методологічних засад порівняльної цивілістики; аналіз римського приватного права як основи європейської правової цивілізації; вивчення впливу гібридної війни на приватноправові інститути; компаративістські студії у сфері сімейного, договірної, спадкового, банківського та цифрового права; розгляд нових викликів, пов'язаних із цифровізацією та трансформацією правосвідомості.

Монографія адресована науковцям, викладачам, юристам-практикам, студентам юридичних факультетів і всім, хто цікавиться розвитком приватного права в умовах європейської інтеграції та гібридної війни.

УДК 323.22/.28:355.01] (477):342.7

ISBN 978-617-8763-01-5

© Колектив авторів, 2025

Розділ 13. Дорожнє будівництво під час війни: поняття, значення та правові засади (Юлія Кривенко, Сергій Колесниченко)	358
---	-----

ГАЛУЗЕВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИВАТНОГО ПРАВА

Розділ 14. Адаптація законодавства України до права ЄС в сфері регулювання сімейних відносин в умовах гібридної війни (Оксана Сафончик)	383
Розділ 15. Цивільно-правові особливості банківських договорів у країнах континентальної правової сім'ї (Роксолана Московчук)	415
Розділ 16. Вплив римського приватного права на формування непоіменованих контрактів (Вікторія Павлова)	447
Розділ 17. Особливості виконання договору про управління спадщиною в умовах воєнного стану (Сергій Узунов)	457
Розділ 18. Особливості договору про надання послуг з охорони майна в умовах воєнного стану (Денис Карташев)	479
Розділ 19. Особливості процедури банкрутства в Україні та ЄС: порівняльно-правовий аспект (Олена Копитова)	513
Розділ 20. Termination of the Obligations Due to Impossibility of its Performance: Force Majeure Clause V. Hardship Clause (Clausula Rebus Sic Stantibus) (Гончаренко Владислава)	547

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

Розділ 21. Роль цифрових технологій у забезпеченні доступу до цивільного правосуддя: компаративістський погляд (Крістіна Дрогозюк)	566
Розділ 22. Приватно-правові засади цифрової економіки: європейський досвід та український контекст (Оксана Калітенко)	595
Розділ 23. Від цивілістичних шкіл до єдиної цивілістичної традиції: спадкоємність, інтеграція, перспективи (замість післямови) (Євген Харитонов)	633
СПИСОК ОСНОВНИХ ПРАЦЬ ПРЕДСТАВНИКІВ ШКОЛИ.	637

Розділ 19

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ БАНКРУТСТВА В УКРАЇНІ ТА ЄС; ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

DOI

Олена Копитова
докторка юридичних наук, доцентка

Сучасна практика держав-членів ЄС демонструє, що стандартизація процедур неплатоспроможності відповідно до Директиви (ЄС) 2019/1023¹ та Регламенту (ЄС) № 2015/848² сприяє підвищенню передбачуваності правозастосування, зниженню транзакційних витрат та створенню сприятливого бізнес-середовища. Для України це має особливе значення, зважаючи на необхідність відновлення інвестиційної активності, подолання наслідків воєнних втрат економіки та залучення зовнішнього капіталу. Гармонізація з європейськими нормами у сфері неплатоспроможності є також важливим фактором у зміцненні довіри міжнародних фінансових інституцій, які оцінюють не лише макроекономічні показники, але й якість правового середовища, у тому числі здатність держави забезпечити ефективне та прозоре врегулювання фінансових труднощів.

Водночас, імплементація норм ЄС не є механічним копіюванням іноземного досвіду. Вона передбачає адаптацію правових інструментів до українських економічних, соціальних та інституційних реалій. Це означає необхідність врахування рівня розвитку ринку капіталів, специфіки корпоративного управління, стану судової системи та готовності суб'єктів господарювання до застосування сучасних інструментів реструктуризації. Лише за умови комплексної адаптації

¹ Directive (EU) 2019/1023 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on preventive restructuring frameworks, on discharge of debt and disqualifications, and on measures to increase the efficiency of procedures concerning restructuring, insolvency and discharge of debt, and amending Directive (EU) 2017/1132 (Directive on restructuring and insolvency). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1023/oj/eng>

² Regulation (EU) 2015/848 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on insolvency proceedings (recast). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2015/848/oj/eng>

європейських стандартів, а не їх формального перенесення, можна досягти реальної ефективності процедур неплатоспроможності та забезпечити баланс інтересів усіх учасників проваджень.

Саме тому, на нашу думку, розгляд можливостей імплементації норм ЄС у сфері неплатоспроможності є не тільки значущим з теоретичної точки зору, але й практично необхідним кроком для побудови стійкої економіко-правової системи України, здатної функціонувати в умовах глобалізованої ринкової економіки та інтеграції у правовий простір Європейського Союзу.

Історична еволюція правового регулювання неплатоспроможності у Європейському Союзі та в Україні демонструє поступовий перехід від суто ліквідаційних механізмів до превентивних та реабілітаційних процедур, що відповідає загальносвітовим тенденціям¹. У країнах ЄС розвиток цього інституту почав набирати гармонізованого характеру ще у другій половині ХХ століття, коли, поряд із національними кодексами та законами про банкрутство, почали з'являтися перші акти Співтовариства, спрямовані на врегулювання транскордонних аспектів неплатоспроможності. Ключовим кроком стало ухвалення Регламенту (ЄС) № 1346/2000, який запровадив принцип універсальності основного провадження та передбачив механізми координації з додатковими провадженнями в інших державах-членах. Цей документ став підґрунтям для подальшого розвитку, однак із часом виявився недостатньо гнучким у світлі зростання кількості крос-бордерних банкрутств і потреби в оперативному реагуванні. Результатом реформування став Регламент (ЄС) № 2015/848, що набув чинності у 2017 році та значно розширив як процедурні, так і матеріальні інструменти, зокрема у сфері раннього попередження неплатоспроможності та електронного обміну інформацією між реєстрами різних країн².

Важливою віхою стала і Директива (ЄС) 2019/1023 про рамки превентивної реструктуризації, другий шанс «fresh start» для підприємців та заходи з підвищення ефективності процедур, ухвалена в межах реалізації Плану дій Європейської комісії зі створення Союзу ринків

¹ Синегубов О. В. Огляд моделей правового регулювання відновлення платоспроможності в країнах ЄС. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Том 32. № 1. С.86-116.

² Бірюков О. М. Сучасні тенденції розвитку банкрутства в Європі. *Гармонізація приватно-правового законодавства України із законодавством країн ЄС: матеріали ІХ Міжнародного цивільно-правового форуму*, Харків 11-12 квітня 2019 рік. Київ.: Знання, 2019. С. 298.

капіталу¹. Її прийняття стало відповіддю на усвідомлення того, що своєчасна реструктуризація дає змогу зберегти робочі місця, податкову базу та економічну вартість бізнесу, на відміну від традиційної ліквідації, яка у більшості випадків призводить до економічних і соціальних втрат².

В Україні ж історія правового регулювання неплатоспроможності має інший вектор розвитку. Перші кодифіковані підходи з'явилися на початку 1990-х років у вигляді Закону України «Про банкрутство» від 14 травня 1992 року, який фактично орієнтувався на ліквідаційні процедури та був розроблений за зразком радянських моделей, у яких інтереси кредиторів мали перевагу над інтересами боржника. Пізніше, 22 грудня 2011 року був прийнятий Закон України № 4212-VI, який виклав Закон про банкрутство в новій редакції³. На думку Полякова Р. Б. саме цей законодавчий акт вивів конкурсний процес на вищий рівень і максимально наблизився до кодифікованого нормативного акта – у ньому містилися не лише напрацювання судової практики, не тільки прогресивні положення, а й досягнення технічного прогресу в області інтернету⁴. Реформи 1999 року та наступні зміни до Закону частково інтегрували санаційні механізми, проте вони залишалися формальними й часто не застосовувалися на практиці. Справжнім етапом якісної трансформації стало ухвалення у 2018 році Кодексу України з процедур банкрутства (КУЗПБ), який набув чинності у 2019 році. Цей документ уперше запровадив процедуру відновлення платоспроможності фізичних осіб, передбачив комплекс заходів санаційного характеру та частково наблизив національне регулювання до європейських стандартів.

¹ Єврокомісія створить Союз ринків капіталу з метою виведення Європи з кризи. URL: <https://mind.ua/news/20216221-evrokomisiya-stvorit-soyuz-rinkiv-kapitalu-z-metoyu-vivedennya-evropi-z-krizi>

² Боярчуков М. Імплементована Директива ЄС у банкрутних процедурах: основні зміни. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/implementovana-direktiva-es-u-bankrutnih-procedurah-osnovni-zmini.html>

³ Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»: Закон України від 22 грудня 2011 р. № 4212-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4212-17>

⁴ Поляков Р. Б. Інститут банкрутства (неспроможності) в Україні та Німеччині: порівняльно-правове дослідження: дис. ... д-ра філософії: 081 «Право». Запоріжжя, 2022. С. 77.

Водночас, на відміну від ЄС, де акцент робиться на ранньому втручанні та запобіганні фінансовій кризі, українське законодавство переважно працює вже на стадії стійкої неплатоспроможності, коли можливості збереження бізнесу є мінімальними. Крім того, відсутність спеціалізованих норм про транскордонну координацію, які у ЄС давно є обов'язковим елементом правової системи, значно обмежує ефективність проваджень із міжнародним елементом. Таким чином, еволюція українського законодавства свідчить про рух у напрямку гармонізації з правом ЄС, але все ще потребує подальшого впровадження превентивних процедур, використання спеціальних цифрових інструментів та координаційних механізмів, без яких сучасна система регулювання неплатоспроможності не може вважатися повною.

Сьогодні, впровадження принципів Європейського Союзу у сферу банкрутства стає не лише юридичною необхідністю, а й економічною вимогою, з огляду на прагнення України інтегруватися до європейського простору та залучати іноземні інвестиції. Проте на практиці система банкрутства в Україні має низку проблем, пов'язаних із тривалістю процедур, недостатньою прозорістю, а також низькою ефективністю реалізації прав кредиторів, що негативно впливає на довіру бізнесу до судової системи.

Крім того, відмінним з країнами ЄС є розуміння українським бізнесом самої природи процедури банкрутства. Так, в українському бізнес-середовищі процедура банкрутства здебільшого сприймається як маркер остаточного краху господарської діяльності та втрати економічної суб'єктності боржника. Така редукація її значення до ознаки фінансової «деградації» чи економічної неспроможності призводить до формування виключно негативного образу цього інституту. Водночас сучасна європейська доктрина та практика доводять, що банкрутство варто інтерпретувати не як вирок економічному суб'єкту, а як механізм його фінансової реабілітації та структурного оздоровлення¹. Саме крізь таку призму доцільно аналізувати поняття банкрутства, що дозволяє не лише переосмислити його місце у вітчизняній правовій системі, а й виявити потенціал для підвищення ефективності української економіки загалом.

¹ Москвін Б. Банкрутство як механізм антикризового управління підприємництвом. *Вісник КНТЕУ*. 2020. № 2. С. 65.

Банкрутство є інститутом, який регулює відносини, пов'язані з визнанням неплатоспроможності боржника та впорядкуванням його майнових зобов'язань перед кредиторами. Воронков Т. розглядає банкрутство як особливу форму економіко-правової відповідальності суб'єкта господарювання, що полягає у припиненні його фінансово-господарської діяльності на підставі судового рішення у випадку неспроможності задовольнити законно підтверджені вимоги кредиторів та виконати обов'язки перед бюджетом, спричиненої перевищенням обсягу зобов'язань над вартістю належного йому майна¹. Бірюков О. М. досліджуючи трансформацію розуміння поняття банкрутство, вказує що дане явище необхідно розуміти як природний процес господарських відносин в умовах конкурентного середовища, де функціонують тільки ті підприємства, які здійснюють ефективне управління, а товари яких мають попит споживачів². Відповідно до законодавчого визначення банкрутства, яке міститься в ст. 1 Кодексу України з процедур банкрутства, банкрутство – це визнана господарським судом нездатність боржника, крім страховика або кредитної спілки, відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури або процедури погашення боргів боржника, а також віднесення страховика або кредитної спілки відповідно до рішення Національного банку України до категорії неплатоспроможних відповідно до Закону України «Про страхування» або Закону України «Про кредитні спілки»³.

Кодекс України з процедур банкрутства встановлює сучасні стандарти процедури банкрутства, гармонізуючи національне законодавство з міжнародними нормами, зокрема вимогами Регламенту (ЄС) № 2015/848 щодо інсолвентності⁴.

¹ Воронкова Т. Є. Банкрутство підприємства та шляхи його подолання. *Інтернаука*. 2017. № 2 (24). С. 39.

² Бірюков О. М. Банкрутство: від римського *manus injectio* до транскордонних банкрутств. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. № 41. С. 21.

³ Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>

⁴ Regulation (EU) 2015/848 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on insolvency proceedings (recast). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2015/848/oj/eng>

На міжнародному рівні банкрутство сприймається як процедура, що має універсальний характер, але водночас враховує національні особливості правових систем. Наприклад, у Європейському Союзі банкрутство регулюється єдиним регламентом та низкою директив, які спрямовані на підвищення ефективності процедур і координацію між державами-членами. Особливе значення має впровадження положень Директиви (ЄС) 2019/1023 про рамки превентивного реструктурування¹, яка закріплює європейський підхід до своєчасного втручання у фінансову кризу підприємства з метою запобігання його ліквідації. Ця директива зобов'язує держави-члени запровадити ефективні інструменти для санації, захисту робочих місць та збереження економічної вартості бізнесу.

Процедура банкрутства, як правовий інструмент, має дві основні цілі: збереження функціонуючого бізнесу через відновлення платоспроможності та справедливе задоволення вимог кредиторів у випадках ліквідації майна. Відповідно, завдання процедури банкрутства полягає у створенні правових передумов для оптимального врегулювання наслідків неплатоспроможності.

На рівні ЄС основні цілі процедури банкрутства збігаються з українськими, однак там додатково робиться акцент на координації процедур між юрисдикціями, мінімізації втрат і максимізації повернення коштів кредиторам. Відповідно, європейський підхід спрямований на створення єдиного правового простору інсолвентності, що сприяє стабільності внутрішнього ринку.

Банкрутство – це правова категорія, що означає офіційне встановлення судом факту стійкої неплатоспроможності боржника та ініціювання передбачених Кодексом України з процедур банкрутства механізмів її врегулювання. Для фізичних осіб такими механізмами є реструктуризація або погашення боргів, а для юридичних осіб – санація чи ліквідація. Таким чином, банкрутство становить юридично зафіксований результат тривалої або незворотної фінансової неспроможності, що призводить до припинення діяльності боржника як суб'єкта господарювання (у випадку юридичних осіб) або до засто-

¹ Directive (EU) 2019/1023 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on preventive restructuring frameworks, on discharge of debt and disqualifications, and on measures to increase the efficiency of procedures concerning restructuring, insolvency and discharge of debt, and amending Directive (EU) 2017/1132 (Directive on restructuring and insolvency). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1023/oj/eng>

сування альтернативних заходів врегулювання зобов'язань (для фізичних осіб).

Перша й основна ознака неплатоспроможності – *невиконання боржником грошових зобов'язань у строк*. Це охоплює як борги перед приватними кредиторами, так і зобов'язання зі сплати податків, зборів чи внесків на соціальне страхування. Зазначена ознака має об'єктивний характер: настання строку виконання зобов'язання та його невиконання у встановлений спосіб свідчать про виникнення первинної фінансової неспроможності.

Другою ознакою є *тривалість фінансової неспроможності*, яка дає підстави вважати її стійкою, а не тимчасовою. В законодавстві не міститься положення, яке б чітко встановлювало фіксований період, який однозначно вважався б критичним для визнання боржника неплатоспроможним. Водночас, положення Кодексу України з процедур банкрутства передбачають наявність тривалої неспроможності виконувати грошові зобов'язання після спливу встановленого строку їх виконання. У цьому значенні тривалість неплатоспроможності розглядається як відсутність можливості погасити борг у розумний строк без застосування заходів фінансового оздоровлення, реструктуризації чи примусового врегулювання у межах процедури банкрутства. Такий підхід впливає із системного аналізу норм КУзПБ, за яким законодавець свідомо відмовляється від формалізації конкретного календарного строку, пропонуючи натомість орієнтуватися на економічну доцільність та реалістичність відновлення платоспроможності боржника. При цьому суттєве значення мають обсяг та характер зобов'язань, співвідношення активів і пасивів, а також наявність реальних джерел для фінансування чи погашення боргу¹.

Основним критерієм є реальна нездатність погасити грошові зобов'язання, яка не має випадкового чи тимчасового характеру, а засвідчує системну фінансову неспроможність². Саме ця риса, у поєднанні з відсутністю конкретного строку у нормативному регулюванні, визначає гнучкість підходу та необхідність індивідуального аналізу кожного випадку.

¹ Борейко О. М. Неспроможність та банкрутство у цивільному праві України (основні положення та правова природа): авторф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2012. С. 4.

² Хомко Л. В., Яновицька А. В. Правове регулювання банкрутства: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 280 с.

Третьою визначною ознакою є *неможливість відновити платоспроможність без застосування судової процедури*, що має комплексний і системний характер. Така ситуація може бути зумовлена як внутрішніми структурними дисбалансами у діяльності боржника (зокрема, перевищенням зобов'язань над активами), так і впливом зовнішніх економічних чи політичних чинників. В даному випадку неплатоспроможність постає не як тимчасовий фінансовий розлад, а як стійкий та, здебільшого, незворотний дисбаланс між активами та зобов'язаннями. Науковці підкреслюють, що кваліфікація неплатоспроможності повинна здійснюватися з урахуванням загальної структури активів, динаміки та якості дебіторської заборгованості, а також реалістичних перспектив її погашення¹.

Четверта ознака полягає у *наявності підтвердженого інтересу кредитора*: для відкриття провадження у справі про банкрутство неплатоспроможність має виступати не лише фактичним, а й юридично значущим явищем, яке безпосередньо порушує або може порушити права кредиторів. Отже, суб'єктивна ініціатива кредитора стає ключовим чинником у процесі виявлення та юридичного оформлення стану неплатоспроможності. Це акцентує увагу на тому, що сама по собі фінансова неспроможність не породжує правових наслідків доти, доки не виникне конкретна та доведена юридична зацікавленість з боку іншої особи – кредитора, який звертається до суду з відповідною заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство². Іншими словами, йдеться не просто про існування неплатоспроможності як економічного стану, а про її трансформацію у юридично значущий факт через виникнення конфлікту інтересів між боржником і кредитором. Саме наявність підтвердженого кредиторського інтересу виконує роль запобіжника проти зловживання інститутом банкрутства особами, які можуть прагнути використати його як інструмент економічного чи корпоративного тиску, включно з практиками рейдерського захоплення. З цієї метою законодавство передбачає обов'язковість належної

¹ Кручак Л. В. Аналіз стану дебіторської та кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання. *Економічний аналіз*: зб. наук. праць. Тернопіль: Економічна думка, 2016. Том 25, № 2. С. 95.

² Бондарчук О. Регулятор балансу інтересів, або Про роль суду у банкрутстві. *Юридична газета*. 2021. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/regulyator-balansu-interesiv-abo-pro-rol-sudu-u-bankrutstvi.html>

доказової бази, що включає документи, які підтверджують грошові вимоги, докази неспроможності боржника виконати зобов'язання без застосування процедур банкрутства, а також підтвердження відсутності спору про право. Важливо підкреслити, що у сфері неплатоспроможності суд позбавлений можливості діяти *ex officio*, тобто ініціювати провадження за власною ініціативою, оскільки відсутня процесуальна заінтересованість держави у таких справах без заяви зацікавленої сторони. Це ще раз демонструє, що банкрутство є правовим явищем, яке виникає виключно за ініціативи сторони, чий права порушені або можуть бути порушені фінансовою дестабілізацією боржника. Таким чином, підтверджений кредиторський інтерес не лише легітимізує відкриття провадження у справі про банкрутство, а й виконує функцію процесуального фільтра, що унеможливорює подання необґрунтованих або спекулятивних заяв, підтримуючи баланс між захистом прав кредиторів та забезпеченням стабільності господарського обороту¹.

Крім того, неплатоспроможність у межах процедури банкрутства має подвійний, функціонально значущий статус: вона виступає як юридичний факт, що породжує правові наслідки, і водночас як об'єкт судового дослідження². Це означає, що остаточна кваліфікація такого стану можлива виключно у судовому порядку, на основі комплексної оцінки доказів, структури балансу, розміру та характеру заборгованості, а також реалістичних економічних перспектив боржника. Відповідний підхід відповідає і європейським тенденціям: як наголошує Європейська комісія у своїх рекомендаціях щодо вдосконалення процедур неплатоспроможності, ключовим критерієм має бути не лише фіксація факту фінансової неспроможності, а й оцінка здатності підприємства залишатися економічно активним за умови застосування інструментів реструктуризації та фінансового оздоровлення. Такий підхід дозволяє відокремити випадки, коли банкрутство є неминучим, від ситуацій, у яких своєчасні заходи відновлення можуть

¹ Бондарчук О. Регулятор балансу інтересів, або Про роль суду у банкрутстві. *Юридична газета*. 2021. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/regulyator-balansu-interesiv-abo-pro-rol-sudu-u-bankrutstvi.html>

² Огляд правових позицій Верховного Суду щодо застосування положень Кодексу України з процедур банкрутства. Рішення, внесені до ЄДРСР, за липень – серпень 2022 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/2022_11_09_Ogliad_KGS_07_08_2022.pdf

зберегти платоспроможність та забезпечити продовження господарської діяльності¹.

Таким чином, неплатоспроможність як підстава для банкрутства охоплює комплекс взаємопов'язаних ознак. Її виявлення є визначальним етапом у формуванні правових наслідків, пов'язаних із процедурою банкрутства, а також у забезпеченні балансу між інтересами боржника і кредиторів. Правильне тлумачення та вчасне виявлення ознак неплатоспроможності дозволяє мінімізувати зловживання процедурою банкрутства з боку як боржників, так і недобросовісних кредиторів.

Проаналізовані ознаки банкрутства дають підстави стверджувати, що в Україні, згідно з Кодексом України з процедур банкрутства, кваліфікація неплатоспроможності ґрунтується на чітко визначених критеріях та доказових вимогах, де акцент робиться на судовій оцінці фінансового стану боржника та підтвердженні кредиторського інтересу. Водночас у праві ЄС, особливо з врахуванням положень Регламенту (ЄС) № 2015/848 та Директиви (ЄС) 2019/1023, спостерігається тенденція до більш гнучкого підходу, орієнтованого на превентивні механізми та раннє втручання, що дозволяє уникнути фатальної стадії неплатоспроможності через своєчасну реструктуризацію.

Порівняльний аналіз виявляє, що у ЄС акцент зміщений з фіксації факту економічної неспроможності на її попередження та збереження економічної активності підприємства, тоді як в Україні процедура часто запускається лише після виникнення стійкого фінансового дисбалансу, коли реальні можливості відновлення вже істотно знижені.

Злагоджено побудований європейський підхід до врегулювання неплатоспроможності ґрунтується на ідеї суміщення загальноєвропейських колізійних і процедурних рамок з національною свободою вибору конкретних процесуальних механізмів. Метою цієї конструкції є забезпечення передбачуваності та ефективності розгляду транснаціональних справ про неплатоспроможність, одночасне створення стимулів для раннього втручання і порятунку фінансового стану суб'єкту господарювання. Внаслідок цього європейська модель тяжіє від суто ліквідаційного підходу до моделі, орієнтованої на «rescue» – превентивну реструктуризацію та реорганізацію, що має зберігати

¹ Commission Recommendation of 12 March 2014 on a new approach to business failure and insolvency. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014H0135>

робочі місця й максимально підвищувати повернення кредиторам у порівнянні з ліквідацією¹.

Центральним елементом транснаціональної частини цього підходу є Регламент (ЄС) № 2015/848, який встановлює колізійні правила щодо компетенції судів, взаємного визнання рішень і координації проваджень у межах ЄС. Регламент формалізує концепцію «центру основних інтересів» як визначальний критерій компетентності для відкриття основного провадження, передбачає механізми для взаємодії між юрисдикціями (обмін інформацією, координаційні наради, призначення спільних інсолвентних практиків у випадках груп підприємств) і тим самим прагне мінімізувати розпорошення майна і дублювання процедурних витрат².

Паралельно з регламентними інструментами, які вирішують переважно питання юрисдикції та визнання, Європейський Союз посилив превентивну складову через Директиву (ЄС) 2019/1023. Ця директива зобов'язала держави-члени запровадити на національному рівні ефективні рамки для превентивної реструктуризації, зокрема процедури, що дозволяють боржнику отримати тимчасовий захист від примусових дій кредиторів (*moratorium*), формувати класи кредиторів для ухвалення плану реструктуризації та забезпечувати механізми голосування й примусового затвердження планів у межах законодавства. Директива акцентує увагу на ранньому втручанні, доступності заходів для малих і середніх підприємств і наданні «другого шансу» несумлінним неплатоспроможним боржникам через механізми списання боргів³.

Регламент і Директива породжують специфічний механізм: Регламент забезпечує передбачувану поведінку судів і процедур банкрутства у транснаціональному вимірі, а Директива формує очікування

¹ A guide to pre-insolvency and insolvency proceedings across Europe. URL: <https://blog.avocats.deloitte.fr/content/uploads/2023/07/a-guide-to-pre-insolvency-and-insolvency-proceedings-across-europe.pdf> C. 23, 32

² Regulation (EU) 2015/848 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on insolvency proceedings (recast). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2015/848/oj/eng>

³ Directive (EU) 2019/1023 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on preventive restructuring frameworks, on discharge of debt and disqualifications, and on measures to increase the efficiency of procedures concerning restructuring, insolvency and discharge of debt, and amending Directive (EU) 2017/1132 (Directive on restructuring and insolvency) (Text with EEA relevance.) URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1023/oj/eng>

щодо національної процедурної, спрямованої на скорочення числа ліквідаційних процесів шляхом превентивної реорганізації. Практичні наслідки такої побудови включають необхідність гармонізації національного процесуального права з європейськими стандартами, підвищення професіоналізації процедур банкрутства та створення механізмів оперативного обміну інформацією між юрисдикціями¹.

Крім вищезазначеного, сучасна європейська політика у сфері неплатоспроможності не стоїть на місці: останні ініціативи Єврокомісії спрямовані на подальшу конвергенцію ключових елементів інсолвентного режиму для підвищення передбачуваності результатів у справах з крос-бордерними елементами, зокрема з точки зору розвитку ринків капіталу та інтеграції внутрішнього ринку. Це означає, що на теоретичному і практичному рівні дослідження європейського підходу має фокусуватися не лише на нормативному тексті регламентно-директивної системи, а й на її інституціональній імplementації та ефективності у конкретних національних середовищах².

Для подальшого дослідження моделей процедури банкрутства, розглянемо досвід окремих європейських країн. Так, досвід Німеччини, Польщі, Франції та Італії у сфері банкрутства ілюструє різні моделі правового регулювання неплатоспроможності, які, попри загальну орієнтацію на стандарти ЄС, мають свої національні особливості, зумовлені історичними, економічними й правовими традиціями. Порівняльний аналіз зазначених юрисдикцій дає змогу виявити найбільш результативні правові механізми, які забезпечують належне функціонування інституту неплатоспроможності, а також оцінити перспективи їх адаптації із врахуванням особливостей українського правового та економічного середовища. Німеччина постає як приклад юрисдикції з високим рівнем правової деталізації, внутрішньої узгодженості та ефективності процедур у сфері неплатоспроможності. *Insolvenzordnung* (Закон про неплатоспроможність), що замінив застарілі положення комерційного законодавства, базується на фундаментальних принципах рівноправного ставлення до кредиторів, збереження економічно жит-

¹ Mailly M. Applying the Regulation (EU) 2015/848 on insolvency proceedings. URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.insol-europe.org/download/documents/1160&ved=2ahUKEwjprN7eo4iPaxVwRPEDHXRgChsQFnoECBkQAQ&usg=AOvVaw0IGar3mSvs3N_CGrQl6PFP

² Harmonising certain aspects of insolvency law in the EU. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/745671/EPRS_BRI%282023%29745671_EN.pdf

тездатних підприємств і досягнення максимальної ліквідаційної вартості активів у випадках, коли реструктуризація є неможливою. Особливої уваги заслуговує інститут самоуправління (*Eigenverwaltung*), який, за зразком американської моделі Chapter 11, забезпечує боржнику можливість зберігати управлінські повноваження під контролем адміністратора та суду. Крім того, у німецькому праві передбачена чітко формалізована процедура планової санації, що дозволяє розробляти індивідуалізовані плани реструктуризації за активної участі кредиторів, забезпечуючи баланс між їхніми інтересами та потребами відновлення платоспроможності боржника. У 2021 році набрали чинності положення StaRUG (*Unternehmensstabilisierungs- und -restrukturierungsgesetz*)¹ – нового закону про стабілізацію та реструктуризацію підприємств, який забезпечує раннє втручання до відкриття формальної процедури банкрутства. Цей закон запровадив превентивний інструментарій реструктуризації, що відповідає положенням Директиви (ЄС) 2019/1023 про рамки превентивної реструктуризації. Йдеться, насамперед, про створення правового механізму, який дозволяє боржнику разом із кредиторами виробити план реструктуризації у відносно конфіденційному середовищі, без необхідності публічного оголошення банкрутства.

Серед ключових наслідків впровадження StaRUG можна виокремити кілька аспектів:

Зміна акцентів у підході до неплатоспроможності – якщо раніше німецьке право здебільшого орієнтувалося на момент відкриття формальної процедури *Insolvenzordnung* (InsO), то тепер воно направлене на ранню діагностику та оздоровлення бізнесу.

Зростання ролі кредиторів – кредитори отримують можливість брати участь у формуванні плану реструктуризації, що посилює довіру до системи та підвищує шанси на відновлення платоспроможності підприємства.

Обмежене судове втручання – судові органи залучаються лише для підтвердження та захисту реструктуризаційних заходів у разі опору окремих кредиторів, що зменшує надмірну формалізацію процесу.

¹ Gesetz über den Stabilisierungs- und Restrukturierungsrahmen für Unternehmen (Unternehmensstabilisierungs- und -restrukturierungsgesetz – StaRUG). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/starug/BJNR325610020.html>

Збереження ділової репутації боржника – на відміну від класичного банкрутства, яке часто асоціюється із «крахом», застосування інструментів StaRUG дозволяє підприємству продовжувати діяльність і залишатися на ринку, уникаючи стигматизації.¹

Польща, як постсоціалістична держава, значно оновила законодавство про банкрутство після вступу до ЄС. Основним нормативним актом є Закон від 28 лютого 2003 року про банкрутство (*Prawo upadłościowe*)², доповнений Законом про реструктуризацію 2015 року (*Prawo restrukturyzacyjne*)³. Польська модель регулювання неплатоспроможності характеризується чітким інституційним розмежуванням між ліквідаційними та реструктуризаційними процедурами, що забезпечує оптимальний вибір інструментів залежно від фінансового стану боржника. Починаючи з 2020 року, ключовим інноваційним елементом стала спрощена процедура затвердження угоди з кредиторами (*postępowanie o zatwierdzenie układu*), яка реалізується переважно в позасудовому порядку та повністю відповідає вимогам Директиви (ЄС) 2019/1023 щодо превентивних механізмів реструктуризації. Відмінною рисою польського підходу є його висока гнучкість, пріоритетність збереження економічної діяльності боржника та значний обсяг повноважень, наданих наглядачу угоди (*nadzorca układu*), який виступає ключовим координатором взаємодії сторін. Додатковою перевагою є функціонування єдиного державного реєстру справ про неплатоспроможність, що істотно підвищує рівень прозорості та передбачуваності процедур. Особливо ефективною визнана імплементація антикризових інструментів у період пандемії COVID-19, коли було впроваджено механізми швидкої реструктуризації без необхідності відкриття судового провадження, що дозволило зберегти значну кількість економічно активних підприємств⁴.

¹ Gesetz über den Stabilisierungs- und Restrukturierungsrahmen für Unternehmen (Unternehmensstabilisierungs- und -restrukturierungsgesetz – StaRUG). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/starug/BJNR325610020.html>

² Prawo upadłościowe. U S T AWA z dnia 28 lutego 2003 r. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20030600535/U/D20030535Lj.pdf>

³ Prawo restrukturyzacyjne. U S T AWA z dnia 15 maja 2015 r. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20150000978/U/D20150978Lj.pdf>

⁴ Krajowy Rejestr Zadłużonych w postępowaniach restrukturyzacyjnych. URL: <https://www.parp.gov.pl/component/content/article/84453%3Akrajowy-rejestr-zadluzonych-w-postepowaniach-restrukturyzacyjnych>

Французька система врегулювання неплатоспроможності, закріплена у Книзі VI Комерційного кодексу (*Code de commerce*)¹, є однією з найбільш комплексних і соціально орієнтованих у Європі, історично сформованою як механізм не лише відновлення економічної життєздатності боржника, а й захисту публічного інтересу, прав працівників та стабільності господарського обороту. Її нормативна архітектура передбачає багаторівневу градацію процедур залежно від глибини фінансової кризи та потенціалу реструктуризації: від превентивних інструментів, таких як *mandat ad hoc* (індивідуалізоване досудове посередництво) та *conciliation* (узгоджувальна процедура), до більш формалізованих механізмів *sauvegarde* (запобіжна санація), *redressement judiciaire* (судова санація) та *liquidation judiciaire* (судова ліквідація). Ключовою рисою французького підходу є принцип *continuation d'activité*, який дозволяє боржнику зберігати контроль над підприємством навіть у межах судової санації, що підвищує шанси на ефективне відновлення платоспроможності. Починаючи з 2021 року, Франція адаптувала законодавство до вимог Директиви (ЄС) 2019/1023, зокрема модернізувавши процедуру *sauvegarde accélérée*, орієнтовану на прискорену реструктуризацію за участю кредиторів. При цьому судові органи виконують активну функцію не лише арбітра у спорах, але й інституційного гаранта належного управління підприємством, маючи повноваження призначати адміністратора чи судового спостерігача, а також контролювати виконання плану реструктуризації. Значне місце у правовому регулюванні відведено запобіганню зловживанням процедурою банкрутства, зокрема через застосування персональних санкцій до недобросовісних керівників, обмеження їх права обіймати управлінські посади після банкрутства, а також через впровадження процесуальних запобіжників, спрямованих на недопущення використання процедури як інструменту ухилення від виконання зобов'язань або корпоративного тиску².

¹ Code de commerce / République française. – Paris: Légifrance. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000005634379/

² Droeghe Gagnier A., Dorst A., Romano M. Transposition in France of the Restructuring and Insolvency Directive: Evolution or revolution for creditors and equity holders? URL: https://bmhadvocats.com/assets/uploads/2021/11/Less-is-more_2021_Transposition-in-France-of-the-Restructuring-and-Insolvency-Directive-Evolution-or-revolution-for-creditors-and-equity-holders-1.pdf

Італійська модель процедури банкрутства суттєво еволюціонувала: до 2022 року вона базувалася на Королівському декреті № 267/1942, який передбачав три ключові інструменти – *fallimento* (ліквідаційне банкрутство), *concordato preventivo* (попередня угода з кредиторами) і *amministrazione straordinaria* (спецадміністрація великих підприємств)¹. Проте 2022-го прийнято *Codice della crisi d'impresa e dell'insolvenza* (Кодекс про кризу підприємства та неплатоспроможність)², який набрав чинності 15 липня 2022 року і комплексно реформував систему, імплементувавши Директиву (ЄС) 2019/1023.

Нова модель відрізняється системним підходом до раннього виявлення фінансових труднощів: впроваджено обов'язок для підприємств створювати організаційно-бухгалтерські механізми, що дозволяють своєчасно фіксувати кризові ознаки (затримки виплат зарплат і постачальникам, надмірні зобов'язання перед банками тощо)³. У разі виявлення таких «тривожних сигналів» управлінська структура має негайно повідомити відповідні інституції, зокрема аудитора або компетентні органи, що ініціює доступ до *composizione negoziata della crisi* – процедури навігаційного, позасудового врегулювання кризи за участю незалежного експерта⁴. Ця механіка дозволяє бізнесу продовжити діяльність у режимі «*going concern*» («діючого підприємства») без судового втручання, якщо план реструктуризації є життєздатним – експерт подає оцінку і координує переговори з кредиторами. Якщо переговори не дають результату, застосовуються формалізовані процедури – *concordato preventivo* – попередня угода з кредиторами, що дозволяє боржнику запропонувати план реструктуризації з метою уникнення ліквідації за умови його схвалення більшістю кредиторів і затвердження судом; *debt restructuring agreements* – угоди про реструктуризацію боргів, які укладаються між боржником і кредиторами поза судом, але набувають обов'язкової сили після під-

¹ Italy: Rescue procedures in insolvency. URL: <https://apps.eurofound.europa.eu/legislationdb/rescue-procedures-in-insolvency/italy>

² The new Italian insolvency code entered into force on 15 July 2022. URL: <https://www.advant-nctm.com/en/news/il-nuovo-codice-della-crisi-dimpresa-e-dellinsolvenza-in-vigore-dal-15-luglio-2022>

³ New Scenarios in the Italian restructuring market – the business crisis and insolvency code. URL: <https://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/briefings/2022/07/new-scenarios-in-the-italian-restructuring-market-the-business-crisis-and-insolvency-code.pdf>

⁴ Italy: Rescue procedures in insolvency. URL: <https://apps.eurofound.europa.eu/legislationdb/rescue-procedures-in-insolvency/italy>

твердження судом, якщо їх підтримують кредитори, що володіють щонайменше 60 % вимог; piani attestati di risanamento – засвідчені плани фінансового оздоровлення, які розробляються боржником та підтверджуються незалежним експертом щодо їх реалістичності та здатності відновити платоспроможність, без необхідності втручання суду. debt restructuring agreements або piani attestati di risanamento, які активно використовуються для збереження бізнесу з урахуванням балансу між зацікавленими сторонами¹. У відповідності з Директивою 2019/1023, в Кодексі передбачені механізми protective та precautionary measures – захисні та запобіжні заходи, які можуть застосовуватися ще на етапі переговорів, накладаючи мораторій на стягнення або припинення договорів кредиторами, зі строком до 12 місяців. Законодавчі зміни від 2024 року уточнили ці інструменти, зокрема розширивши можливості для збереження кредитних ліній під час переговорів².

Аналіз досвіду показує, що італійська модель поєднує традиційні інструменти ліквідації з новітніми превентивними механізмами, створюючи більш гнучкий, своєчасний і бізнес-орієнтований підхід. Вона дозволяє мінімізувати соціальні та економічні витрати, зберегти цінність підприємств і захистити інтереси кредиторів у ситуаціях кризового фінансового стану.

Таким чином, досвід Німеччини, Польщі, Франції та Італії демонструє різні, але взаємодоповнюючі підходи до правового регулювання банкрутства: німецький – заснований на формалізмі й правовій послідовності, польський – на адаптивності й відкритості до інновацій, французький – на гнучкому судовому втручанні та пріоритеті соціального інтересу. Італійська модель, реформована із запровадженням Codice della crisi d'impresa e dell'insolvenza 2022 року, вирізняється прагненням до уніфікації та превентивного підходу. Для України доцільним є поєднання ключових елементів кожної з моделей: німецької превентивної реструктуризації, польської спрощеної процедури погодження з кредиторами, французького механізму санації з контролем боржника над бізнесом, а також італійського превентивного під-

¹ Sennhauser S., Manganelli P., Curran L., Paltrinieri T. Recent Italian insolvency law changes have important implications for guaranties. URL: <https://www.aoshearman.com/en/insights/recent-italian-insolvency-law-changes-have-important-implications-for-guaranties>

² Updates to Italy's Insolvency Code. URL: <https://www.clearygottlieb.com/news-and-insights/publication-listing/updates-to-italys-insolvency-code>

ходу, що ґрунтується на ранньому виявленні фінансових труднощів і застосуванні інструментів своєчасної реструктуризації. Важливим аспектом італійської моделі є створення стимулів для боржника ініціювати врегулювання ще до настання критичної неплатоспроможності, що дозволяє зберегти життєздатні підприємства, уникнути масових ліквідацій і зменшити соціально-економічні наслідки банкрутства. Такий комплексний підхід міг би сприяти формуванню в Україні сучасної системи банкрутства, орієнтованої не лише на ліквідацію, але й на підтримку економічної активності, захист кредиторів і збереження бізнесу як важливого елементу національної економіки.

Сучасне правове регулювання банкрутства демонструє складну взаємодію між матеріальними і процесуальними нормами, а також між принципами справедливості, змагальності, добросовісності та ефективності¹.

Актуальність подальшого вдосконалення інституту банкрутства обумовлена не лише необхідністю гармонізації з європейськими стандартами, а й внутрішніми потребами економіки, що перебуває в умовах воєнного і посткризового навантаження. Крім того, зловживання правом, зокрема фіктивне і приховане банкрутство, свідчать про потребу в посиленні контролюючих і превентивних механізмів, а також у підвищенні професіоналізму учасників процедур.

В умовах трансформації української економіки банкрутство має розглядатися не як суто правовий інструмент, а як елемент економічної політики держави, що здатен не лише вирішувати індивідуальні конфлікти між кредиторами і боржниками, а й впливати на оздоровлення бізнес-середовища, підтримку регіональної зайнятості та стимулювання інвестиційної активності. Досвід країн Європейського Союзу демонструє, як інститути неплатоспроможності можуть інтегруватися у сферу економічного розвитку та соціальної стабільності.

У європейському та українському правовому полі інститут неплатоспроможності функціонує на підставі спільних засад, проте між ними спостерігаються суттєві процедурно-інституційні, матеріально-економічні та політико-правові відмінності. У державах ЄС інституційна архітектура процедур відзначається більшою гнучкістю: значна увага приділяється позасудовим та приватним механізмам

¹ Хомко Л. В., Яновицька А. В. Правове регулювання банкрутства: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 15.

врегулювання, тоді як українська модель зберігає традицію домінування формалізованого судового контролю, що ускладнює оперативність реагування на кризові ситуації. В економічному вимірі європейський підхід побудований на максимальному збереженні економічної активності підприємства та створенні умов для швидкого відновлення платоспроможності фізичних осіб через концепцію «другого шансу»¹. Українська практика лише частково інтегрує ці елементи, але схильна до більшої формалізації процедур, що сповільнює досягнення кінцевого результату. Нарешті, у політико-правовому дискурсі країни ЄС діють у межах директивних стандартів, обов'язкових для імплементації, що сприяє уніфікації та розвитку загальноєвропейських підходів. Україна ж перебуває на етапі поступової гармонізації, однак відчутним залишається розрив у сфері доступності та дієвості наданих механізмів.

У праві Європейського Союзу механізми захисту кредиторів і боржників у справах про неплатоспроможність вибудовані на балансі між двома ключовими принципами:

- забезпечення максимально можливого задоволення вимог кредиторів;
- збереження життєздатних підприємств та надання боржникам «другого шансу».

Європейське законодавство гарантує, що у провадженнях, відкритих в одній державі-члені, права іноземних кредиторів будуть захищені на рівні з місцевими. Регламент (ЄС) № 2015/848 прямо зобов'язує інформувати всіх відомих кредиторів про відкриття провадження і надає їм право заявляти вимоги у спрощеній формі та державною мовою з можливістю безкоштовного перекладу основних документів.

Додатково запроваджено правила про координацію проваджень у разі, коли боржник має активи в кількох державах, що запобігає «вимиванню» майна та подвійним стягненням.

Директива (ЄС) 2019/1023 впровадила механізми, які дозволяють боржнику своєчасно розпочати процедуру превентивної реструкту-

¹ Петруненко Я. В. Вдосконалення законодавства України в сфері банкрутства у контексті європейської інтеграції: проблеми імплементації Директиви (ЄС) 2019/1023. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 4. С. 474. URL: http://lsej.org.ua/4_2025/4_2025.pdf

ризації ще до повної втрати платоспроможності. Ключовими інструментами варто назвати:

Мораторій – тимчасове зупинення примусового виконання зобов'язань, що дає можливість вести переговори з кредиторами без ризику втрати активів. Також мораторій хоча і не припиняє суб'єктивне право, однак на строк дії мораторію таке право не може реалізуватися шляхом виконання¹.

Класифікація кредиторів – поділ на групи з різними правами голосу, що дозволяє ухвалювати план реструктуризації навіть без згоди окремих категорій кредиторів.

Захист фінансування – нові кредити та поточні операції, схвалені в межах плану, отримують пріоритет у випадку подальшого банкрутства, що стимулює інвесторів підтримувати реструктуризацію.

ЄС визнає, що надмірний пріоритет кредиторів може знищити перспективи відновлення платоспроможності боржника, а надмірний захист боржника – підірвати довіру з боку кредиторів. Тому механізми поєднують:

- обов'язок боржника діяти добросовісно та надавати достовірну фінансову інформацію;
- право кредиторів отримувати прозору інформацію та брати участь у голосуванні за план;
- судовий контроль за ключовими діями, що впливають на баланс інтересів.

Такий баланс забезпечує **синергію між економічною доцільністю та правовою визначеністю**, адже боржник отримує шанс на оздоровлення бізнесу, а кредитори – гарантії справедливого задоволення своїх вимог. У сучасних підходах ЄС реструктуризація розглядається як **превентивний інструмент**, спрямований на збереження «going concern» вартості підприємства та мінімізацію втрат для всіх сторін. Водночас імплементація положень Директиви (ЄС) 2019/1023 передбачає, що ефективність таких процедур значною мірою залежить від процесуальної гнучкості: суд має не повністю підміняти волю учасників, а виступати гарантом дотримання принципів справедливості, пропорційності та правової безпеки. Таким чином,

¹ Огляд судової практики Верховного Суду з вирішення господарських спорів в умовах воєнного стану. Рішення, внесені до ЄДРСР, за червень 2022 року – березень 2024 року.
URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KGS_gosp_spori_voen_stan.pdf

у країнах ЄС банкрутство дедалі більше перестає бути «каральною санкцією», натомість перетворюється на **механізм економічної стабілізації та модернізації підприємств**, що сприяє конкурентоспроможності на єдиному європейському ринку.

У країнах Європейського Союзу та в Україні механізми врегулювання неплатоспроможності будуються на ідеї необхідності забезпечення балансу між інтересами кредиторів і боржників, проте їхній зміст і ступінь розвитку суттєво різняться, що зумовлено різним рівнем гармонізації, ступенем запровадження превентивних інструментів і впливом економічних та правових традицій. У праві ЄС, зокрема в положеннях Регламенту (ЄС) № 2015/848 та Директиви (ЄС) 2019/1023, закріплюється комплекс правових гарантій, спрямованих на рівний захист усіх кредиторів, незалежно від їх юрисдикції, а також на створення умов для своєчасного фінансового оздоровлення боржника. Регламент 2015/848 забезпечує автоматичне визнання рішень судів держав-членів у сфері неплатоспроможності, уніфікує правила інформування кредиторів, надає можливість заявляти вимоги за спрощеною процедурою та передбачає механізми координації проваджень у разі транскордонних випадків, що мінімізує ризик розпорошення активів чи подвійного стягнення. Натомість український Кодекс з процедур банкрутства встановлює обов'язок повідомлення кредиторів через офіційний веб-портал судової влади, але не містить спеціалізованих норм щодо координації транскордонних справ, а процесуальні права іноземних кредиторів здебільшого регулюються загальними нормами міжнародного приватного права без деталізації процедурних гарантій.

Щодо захисту інтересів боржника, Директива 2019/1023 впроваджує концепцію раннього втручання, яка дозволяє боржнику ініціювати процедуру превентивної реструктуризації ще до фактичної втрати платоспроможності, передбачає можливість запровадження тимчасового мораторію на задоволення вимог кредиторів, класифікацію кредиторів за групами з метою ухвалення плану реструктуризації навіть за відсутності одностайної згоди, а також пріоритетний захист нового фінансування, що надається в межах затвердженого плану. Вітчизняне законодавство також знає інститут превентивної реструктуризації і передбачає процедуру реструктуризації боргів фізичних осіб, однак вони здебільшого починають застосовуватися

лише коли фінансова ситуація вже є критичною, і застосування цих заходів є недостатньо ефективними для стабілізування становища боржника до виникнення стійкої неплатоспроможності.

Баланс інтересів у праві ЄС досягається завдяки обов'язковому судовому контролю за ключовими етапами процедур, прозорості інформування та участі кредиторів у голосуванні по класах, що зменшує ризик зловживать з обох сторін. Кредитори отримують доступ до повної та своєчасної інформації про фінансовий стан боржника, тоді як останній має інструменти для відновлення платоспроможності без повної ліквідації бізнесу. В Україні ж формальний баланс, проголошений КУЗПБ, на практиці часто зміщується на користь кредиторів, особливо через значний вплив комітету кредиторів на хід процедури. При цьому боржники рідко застосовують санаційні або реструктуризаційні механізми до моменту повної втрати бізнесу, що свідчить про недостатній розвиток культури превентивного врегулювання неплатоспроможності¹. Таким чином, з врахуванням європейських стандартів, Україні доцільно вдосконалити процедуру превентивної реструктуризації, процедуру інформування та процесуальні гарантії для іноземних кредиторів, розробити механізми транскордонної координації проваджень за зразком Регламенту 2015/848 та передбачити ефективні правила захисту нового фінансування, здатні стимулювати інвесторів підтримувати боржника у процесі фінансового оздоровлення.

Узагальнюючи можна зазначити, що новітні тенденції розвитку законодавства Європейського Союзу у сфері неплатоспроможності відображають стійку орієнтацію на проактивний підхід, де ключову роль відіграють превентивні механізми, цифровізація процедур та підвищення рівня інтеграції між національними правовими системами держав-членів. Європейська комісія, усвідомлюючи економічні ризики, пов'язані з банкрутствами, зокрема після кризи 2008 року та пандемії COVID-19, акцентує увагу на необхідності створення правових інструментів, які б дозволяли боржникам відновлювати платоспроможність до моменту втрати контролю над активами.

¹ Боронос В. Г., Плікус І. Й. Управління фінансовою санацією підприємств: підручник. Суми: Сумський державний університет, 2022. С. 91. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/87783/3/Boronos.pdf>

Окремою тенденцією є цифрова трансформація процедур неплатоспроможності, передбачена оновленими положеннями Регламенту (ЄС) № 2015/848, що зобов'язує держави-члени забезпечити електронний доступ до національних реєстрів проваджень, можливість подання заяв кредиторів онлайн та взаємне з'єднання реєстрів через Європейський портал електронного правосуддя¹. Така інтеграція покликана мінімізувати транзакційні витрати та скоротити час розгляду справ, особливо у транскордонних випадках.

Важливим напрямом реформ є уніфікація критеріїв оцінки платоспроможності та запровадження єдиних стандартів фінансового аналізу, що дозволяє забезпечити прозорість та передбачуваність рішень у справах про неплатоспроможність у ЄС². Саме тому, наразі активно обговорюється ініціатива створення «єдиного європейського тесту платоспроможності», який має враховувати як критерії грошових потоків, так і баланс активів і пасивів³.

Не менш показовою є тенденція до зміцнення інституту «другого шансу» для підприємців, про що йшла мова вище. Директива 2019/1023 встановлює максимальний трирічний строк звільнення від боргів для фізичних осіб-підприємців, що в разі коротший, ніж у більшості національних систем до її впровадження⁴. Це сприяє швидшому поверненню таких осіб до економічної активності та зменшує соціальні наслідки банкрутства.

Таким чином, сучасний європейський підхід до реформування законодавства про неплатоспроможність ґрунтується на гармонізації, превентивності та технологічній модернізації, що в сукупності спрямовані на підвищення ефективності, зниження витрат та збереження економічної вартості бізнесу навіть в умовах кризи.

Серед ключових новацій українського законодавства слід виокремити запровадження процедур реструктуризації боргів фізичних осіб, розширення переліку інструментів санації для юридичних осіб,

¹ Ho-Dac M. New Version of the Insolvency Registers Interconnection Search Interface. URL: <https://eapil.org/2021/10/13/new-version-of-the-insolvency-registers-interconnection-search-interface>

² Колінець Л. Б. Новий світовий фінансовий порядок: моногр. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. С. 118.

³ Михайлов Р. В. Сучасні методологічні підходи до оцінки платоспроможності страхових компаній в процесі регулювання страхового ринку. *Економічна наука*. 2012. № 18. С. 52.

⁴ ЄС затвердив єдину політику «другого шансу» для підприємців, що зазнають банкрутства. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/592221.html>

а також підвищення ролі арбітражних керуючих як незалежних осіб, відповідальних за баланс інтересів кредиторів і боржника. Окремої уваги заслуговує цифровізація процесів, яка активно розвивається через впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), електронного кабінету арбітражного керуючого та інтеграцію з державними реєстрами. Ці кроки перегукуються з європейським трендом на використання цифрових платформ для подання заяв, доступу до інформації та моніторингу проваджень¹.

Водночас у вітчизняній практиці поки що відсутні спеціалізовані механізми транскордонної неплатоспроможності, подібні до передбачених Регламентом (ЄС) № 2015/848, що створює серйозні виклики в умовах глобалізації економічних відносин та зростання кількості транснаціональних бізнес-структур. Питання гармонізації у цій сфері є надзвичайно актуальним, з огляду на прагнення України до інтеграції у внутрішній ринок ЄС та виконання зобов'язань за Угодою про асоціацію.

Сучасні реформи спрямовані також на удосконалення критеріїв оцінки платоспроможності боржника, створення ефективних інструментів раннього реагування на фінансову кризу та стимулювання добровільної реструктуризації до моменту відкриття судової процедури. З цією метою обговорюється концепція впровадження позасудових механізмів врегулювання неплатоспроможності, яка широко застосовується у країнах ЄС та дозволяє досягати згоди з кредиторами у короткі терміни, з мінімальними витратами та репутаційними втратами для боржника².

Нарешті, окремим напрямом реформ є посилення інституту «другого шансу» та гуманізація підходу до фізичних осіб, зокрема через зменшення фінансового навантаження під час процедур реструктуризації та ліквідації. Запровадження більш гнучких планів погашення боргів, захист мінімального майнового забезпечення боржника та спрощення процедур для соціально вразливих груп відповідають найкращим європейським практикам і водночас сприяють зниженню рівня тінізації економіки.

¹ Волянська О., Смородіна Д., Вишня А. Банкрутство по-новому: що змінилося з 1 січня 2025 року. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/bankrutstvo-ponovomu-shcho-zminilosya-z-1-sichnya-2025-roku.html>

² Хорунжий Ю. Банкрутів стане менше? Україна на вимогу ЄС розробляє реформу сфери неплатоспроможності. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2023/09/26/704737/>

Таким чином, вектор реформ українського законодавства у сфері неплатоспроможності є чітко спрямованим на інтеграцію з правовою системою ЄС, але для досягнення повної сумісності необхідне запровадження інститутів транскордонної координації, уніфікація критеріїв платоспроможності та розвиток інструментів превентивного врегулювання фінансових криз¹.

Одним із ключових напрямів імплементації має стати розробка та впровадження повноцінного інституту транскордонної неплатоспроможності, заснованого на положеннях Регламенту (ЄС) № 2015/848. Це передбачає встановлення чітких правил визначення центру основних інтересів боржника, взаємне визнання судових рішень між Україною та державами-членами ЄС, а також інтеграцію до системи електронних реєстрів проваджень, що функціонують у межах Європейського порталу електронного правосуддя².

На нашу думку, рекомендації щодо вдосконалення законодавства та практики у цій сфері можуть бути зведені до кількох основних блоків. По-перше, необхідно зміцнити інституційний потенціал арбітражних керуючих шляхом підвищення стандартів професійної підготовки, запровадження обов'язкового безперервного навчання та уніфікації етичних норм відповідно до європейських стандартів. По-друге, доцільно розширити процесуальні інструменти, які дозволяють боржнику зберігати контроль над бізнесом у процесі реструктуризації, одночасно забезпечивши ефективний нагляд з боку суду та кредиторів. По-третє, варто передбачити гнучкі механізми погодження планів реструктуризації, включаючи інструменти примусового затвердження при відсутності одностайної згоди кредиторів, що вже успішно діють у ЄС.

На практичному рівні важливо запровадити цифровізацію процедур неплатоспроможності як обов'язковий стандарт – від подання заяви та формування електронної справи до онлайн-реєстрації вимог

¹ Швидка Т. І., Остапенко Ю. І. Особливості реформування законодавства про банкрутство в період воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство: електрон. наук. фах. вид.* 2023. № 1. С. 232.

² Попович К. Судочинство у справах щодо транскордонної неплатоспроможності: актуальні проблеми та перспективи застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства. Застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства: Збірка наукових статей та судової практики Верховного Суду. Алерта, 2021. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/38671/1/K.%20Попович%2C%20Судочинство%20у%20справах%20щодо%20транскордонної%20неплатоспроможності.pdf>

кредиторів і моніторингу виконання плану реструктуризації. Такий підхід не лише забезпечить прозорість і зменшить корупційні ризики, але й створить передумови для інтеграції в єдиний інформаційний простір ЄС.

Загалом, імплементація європейських норм у сфері неплатоспроможності має ґрунтуватися на балансі між адаптацією правових інститутів до українських економічних реалій та максимальним наближенням до *acquis communautaire*, що у перспективі дозволить підвищити ефективність процедур, забезпечити справедливий баланс інтересів кредиторів і боржників та зміцнити інвестиційну привабливість України.

За офіційними та аналітичними даними, ситуація в останні роки показує дві одночасні тенденції: зменшення загальної кількості деяких видів проваджень порівняно з піковими 2021 роком (частково через послідовні законодавчі зміни та війну), але одночасне зростання вибірових категорій (зокрема – банкрутств фізичних осіб і зростання банкрутств у певних секторах економіки). Так, за підсумками 2022 року Верховний Суд фіксував значне скорочення загальної кількості відкритих проваджень порівняно з 2021 (9 725 проти 16 791), при цьому частка корпоративних заяв і кількість заяв від кредиторів відчутно впали у 2022. Водночас Державна служба статистики і галузеві огляди фіксують відновлення та навіть зростання корпоративних рішень про банкрутство у 2024 році: у I кварталі 2024 року судові рішення про банкрутство отримали 192 бізнеси (найчастіше – торгівля та ремонт транспорту)¹. Динаміка проваджень про банкрутство в Україні свідчить про високу залежність цієї сфери від зовнішніх обставин, зокрема законодавчих змін та воєнних подій. Пік 2021 року був наслідком накопичення проблемних зобов'язань та функціонування відносно стабільної судової системи, тоді як різке скорочення у 2022 році пояснюється як форс-мажорними умовами воєнного стану, так і певною пасивністю кредиторів, що не поспішали ініціювати провадження в умовах невизначеності. Проте така динаміка не є свідченням зниження реальної потреби у процедурах неплатоспроможності, адже водночас почався активніший розвиток механізмів

¹ Банасько О. Актуальна судова практика Верховного Суду в справах про банкрутство. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_bankr_voen_stan.pdf

банкрутства фізичних осіб, що вказує на поступове запровадження елементів «другого шансу» навіть у складних економічних умовах. Відновлення корпоративних банкрутств у 2024 році, особливо у сферах торгівлі та транспорту, демонструє адаптацію бізнесу до нової економічної реальності та підтверджує, що банкрутство виконує не лише ліквідаційну, а й селективно-оздоровчу функцію, сприяючи очищенню ринку від нежиттєздатних підприємств і водночас створюючи підґрунтя для реструктуризації та перезапуску бізнесу. Це вказує на поступову еволюцію української моделі банкрутства від суто формалізованого та часто репресивного механізму до інструмента економічного відновлення, що все більше тяжіє до європейських підходів і потребує подальшої гармонізації з правом ЄС.

Зведені дані Верховного Суду свідчать про різке зростання кількості справ щодо неплатоспроможності фізичних осіб у 2024 році: 343 заяви за перші 5 місяців 2024 (у 2,2 рази більше, ніж за аналогічний період 2023), а станом на жовтень 2024 – вже 651 справа про банкрутство фізичної особи (що перевищує весь 2023 рік – 575 справ). Це – важливий індикатор соціально-економічного навантаження та свідчення того, що механізми «другого шансу» набувають практичної значущості¹.

За останні роки Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду оприлюднив низку узагальнень і презентацій, які систематизують актуальні правові позиції у справах про неплатоспроможність. З матеріалів Верховного Суду видно, що суди поступово виробляють авторитетні підходи з таких питань: визначення предметної та територіальної підсудності у справах, розмежування претензій податкових органів (особливо щодо грошових вимог, що виникли після відкриття провадження), порядок формування та перевірки реєстру вимог, практика заміни арбітражного керуючого, а також підходи до розгляду справ щодо неплатоспроможності фізичних осіб².

ВС констатує, що значна частина справ пов'язана не із недосконалістю тексту закону, а із процедурною взаємодією (відсутність чіткої узгодженості між діями арбітражного керуючого, суду та контролюю-

¹ У 2,2 рази збільшалося справ про банкрутство людей у 2024 році. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/people-bankrupts-2024>

² Песков В. Актуальні рішення судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС ВС за 2023–2024 роки. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_akt_rish_sud_pal_bankr_2023_2024.pdf

ючих органів) та інституційною незавершеністю впровадження КУЗ-ПБ у судовій практиці. Це проявляється у великій кількості відмов у закритті проваджень, скарг на бездіяльність розпорядників майна та неоднорідних підходах апеляційних судів, які іноді ускладнюють касаційний контроль¹.

Таким чином, ключовими проблемами правозастосування у практиці України є:

1. *Затягування процедури.* Затягування процедур проявляється у двох формах: повільне виконання арбітражними керуючими доповідей/звітів і завершальних дій (а отже – штучно продовжені мораторії); судові затримки при розгляді скарг і апеляцій. Сучасна судова практика знає випадки, коли ліквідатор роками не подавав фінального звіту або припиняв активні дії, що спричиняло необхідність додаткових рішень суду для закриття провадження². Причинами цього можемо назвати не тільки професійний дефіцит арбітражних керуючих, але й економічно необґрунтовані бар'єри для швидкої реалізації майна (адміністративні, логістичні, пандемійно-воєнні ускладнення).

2. *Бездіяльність та зловживання правами з боку арбітражних керуючих.* Арбітражні керуючі формально несуть цивільно-правову, дисциплінарну та кримінальну відповідальність, але в практиці є багато скарг на неналежне виконання обов'язків, зловживання повноваженнями або проста бездіяльність. Судова практика містить приклади відсторонення та заміни керуючих через невиконання функцій, але випадки дисциплінарних чи кримінальних процедур проти керуючих часто розглядаються повільно або не завершуються в порядку, який би системно стримував зловживання. Аналітичні огляди підкреслюють, що контроль (Міністерство юстиції) і засоби дисциплінарного впливу потребують посилення та прозорих стандартів³.

3. *Недосконалість роботи інформаційних систем.* Практика показує, що КУЗПБ не забезпечує автоматичне внесення деяких кате-

¹ Банасько О. Актуальна судова практика Верховного Суду в справах про банкрутство. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_bankr_voen_stan.pdf

² Ухвала Господарського суду Донецької області № 127158255 від 06.05.2025. URL: <https://youcontrol.com.ua/en/catalog/court-document/127158255>

³ Донков С., Соколик Д., Мірошніченко А. Аналіз застосування заходів дисциплінарної відаовідальності арбітражних керуючих. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/5fd/a16/e58/5fdal6e58cda393370622a.pdf>

горій відомостей (наприклад, вимог забезпечених кредиторів) до реєстру – це ускладнює роботу кредиторів і арбітражних керуючих, вимагає додаткових процесуальних кроків й уповільнює задоволення вимог. Міністерство юстиції запровадило (і поступово розширює) Єдиний реєстр боржників і реєстр арбітражних керуючих, але поки що технічна та доступна частини реєстру модернізуються не одно-моментно, що створює інформаційну асиметрію і додаткові ризики для швидкого ухвалення рішень. З 06.09.2024 доступність деяких довідок у реєстрі почала надаватися в електронній формі, проте повна інтеграція у європейський простір поки що лишається завданням майбутнього¹.

4. *Зловживання процесуальними правами.* У судовій практиці зустрічаються випадки, коли як боржники, так і кредитори використовують процесуальні права для затримки або для ототожнення процесів (скарги, множинні заяви, виявлення процедурних підстав для призупинення справ), що підриває ефективність процедур. Верховний Суд намагається уніфікувати підходи (можливість невідповідності предметної підсудності, питання про грошові вимоги податкових органів тощо), але проблема зберігається через практичні та інституційні перешкоди².

5. *Недосконалість превентивних інструментів у практичному застосуванні.* Хоч КУЗПБ формально містить інструменти реструктуризації, їх застосування часто запізнюється – через відсутність ринку для швидкого нового фінансування, недостатню культуру реструктуризації та слабку роль посередників/консультантів³.

Таким чином, реальна правозастосовна практика свідчить про наявність значних розривів між нормативними цілями інституту неплатоспроможності, задекларованими в КУЗПБ, та фактичними результатами його функціонування. Для подолання цієї проблеми не-

¹ Мін'юст з 06.09.2024 надає доступ до інформації про боржників у справах про банкрутство (неплатоспроможність). URL: <https://radnuk.com.ua/novyny/min-iust-z-06-09-2024-nadaie-dostup-do-informatsii-pro-borzhnykiv-u-spravakh-pro-bankrutstvo-neplatospromozhnist>

² Банасько О. Актуальна судова практика Верховного Суду в справах про банкрутство. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_bankr_voen_stan.pdf

³ Банасько О. Актуальна судова практика Верховного Суду в справах про банкрутство. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_bankr_voen_stan.pdf

обхідне не лише удосконалення законодавчої бази шляхом адаптації європейських стандартів, але й створення інституційних передумов для ефективної санації – розвитку ринку інвесторів у кризові активи, підвищення компетенцій арбітражних керуючих, запровадження більш гнучких та швидких механізмів реструктуризації боргів, а також посилення судового контролю за недобросовісними діями учасників процедур. Без цього імплементація норм ЄС залишиться формальною і не зможе кардинально змінити ефективність інституту неплатоспроможності в Україні.

Практика застосування процедур неплатоспроможності в державах-членах Європейського Союзу суттєво відрізняється від української як за рівнем ефективності, так і за пріоритетами законодавчого регулювання. Європейський підхід базується на презумпції збереження життєздатного бізнесу та реабілітації боржника, що прямо впливає з положень Директиви (ЄС) 2019/1023 про рамки превентивної реструктуризації, другий шанс для боржників та заходи для підвищення ефективності процедур реструктуризації, неплатоспроможності та списання боргів¹.

У сучасному правовому дискурсі питання захисту прав боржників набуває дедалі більшої актуальності, оскільки воно безпосередньо пов'язане із загальними тенденціями розвитку інституту банкрутства як інструмента не лише ліквідації, але й відновлення економічної життєздатності суб'єктів. Європейський Союз упродовж останніх десятиліть сформував комплексну концепцію, що поєднує соціальний, економічний та правовий виміри захисту боржника, орієнтуючись на реабілітаційний, а не каральний підхід. Для України, яка перебуває в процесі гармонізації законодавства з *acquis communautaire*, дослідження цих механізмів має особливе значення: воно дозволяє виявити інституційні прогалини, зіставити національну практику із загальноєвропейськими стандартами та окреслити напрями подальшого реформування процедур неплатоспроможності. Саме тому аналіз інструментів захисту прав боржників у праві ЄС та їх проєкція

¹ Directive (EU) 2019/1023 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on preventive restructuring frameworks, on discharge of debt and disqualifications, and on measures to increase the efficiency of procedures concerning restructuring, insolvency and discharge of debt, and amending Directive (EU) 2017/1132 (Directive on restructuring and insolvency) (Text with EEA relevance.). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L1023>

на українську практику становлять важливий етап у розумінні трансформації вітчизняної системи банкрутства.

Захист прав боржника в праві ЄС та України вибудовується навколо спільної мети – забезпечити справедливу рівновагу між інтересами кредиторів і потребою зберегти економічну життєздатність боржника, особливо на ранніх стадіях кризового стану. У Європейському Союзі Директива (ЄС) 2019/1023 закріпила превентивні реструктуризаційні рамки, короткі строки «fresh start» для підприємців, а також інструменти підвищення ефективності процедур (мораторій на стягнення, можливість затвердження плану попри спротив окремих класів тощо). Директива концептуально орієнтує процедури на модель «debtor-in-possession», тобто збереження контролю за бізнесом у боржника під наглядом суду/практика, що прямо підсилює процесуальні гарантії боржника та зменшує деструктивність втручання у господарську діяльність¹.

В сучасній науковій літературі підкреслюється, що превентивна рамка ЄС є «боржник-центричною»: вона покликана забезпечити ранній доступ до реструктуризації, тимчасовий захист від індивідуальних стягнень, збереження виконавчих контрактів і можливість договірного врегулювання під професійним супроводом, що разом створює матеріально-правові гарантії для реального відновлення платоспроможності. Тому, сьогодні наголошується на поєднанні процесуальних запобіжників і матеріальних стимулів для боржника: ранній доступ, пропорційний судовий нагляд, обмежений часово мораторій, гнучка класифікація вимог, міжкласовий «scam-down» за умови дотримання тестів справедливості².

Директивою (ЄС) 2019/1023 вбачається, що ефективність захисту боржника безпосередньо корелює з можливістю раннього втручання і збереженням керованості бізнесом боржником; саме ці елементи мінімізують руйнівні витрати ліквідації та захищають і робочі місця, і ринкову цінність підприємства³.

¹ Schmidt J. Preventive restructuring frameworks: Jurisdiction, recognition and applicable law. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/iir.1447>

² European Law Institute. Rescue of Business in Insolvency Law. Instrument of the European Law Institute. European Law Institute. Vienna, 2017. 400 p. URL: https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/Instrument_INSOLVENCY.pdf

³ Garrido J., DeL Ch., Rasekh A., Rosha A. Restructuring and Insolvency in Europe: Policy Options in the Implementation of the EU Directive. URL: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/001/2021/152/article-A001-en.xml>

В сегменті «другого шансу» європейська доктрина напрацювала критерії збалансованості: добросовісність, обмежені строки звільнення від боргу, пропорційність обмежень та сумісність із захистом персональних даних і кредиторською інформаційною асиметрією. Сучасні наукові дослідження аналізують, як Директива уніфікує мінімальні вимоги до строків та умов «discharge», пропонуючи водночас національний простір для деталізації; при цьому мета – не санкціонувати ухилення, а реабілітувати добросовісного боржника як економічного агента¹.

Українська модель після набрання чинності Кодексом України з процедур банкрутства також містить низку гарантій захисту боржника: інструменти реструктуризації, судовий контроль за зловживаннями, механізми погодження плану з кредиторами. Водночас порівняльні дослідження вказують на прогалини практичної імплементації: доступ до превентивної реструктуризації відкривається пізніше, ніж у більшості країн ЄС; навантаження на суди залишається високим; строкова ефективність процедур для фізичних осіб є меншою, а формалізм – більшим, що обмежує реабілітаційний ефект права. Саме тому доречним є механізми зближення з підходом ЄС: розширення позасудових/гібридних інструментів, організаційне зміцнення інституту арбітражних керуючих, більш чіткі критерії добросовісності для «discharge» та інтеграція раннього попередження фінансових труднощів².

Підсумовуючи, слід зазначити, що реалізація захисту прав боржника у праві ЄС рухається від «санкційного» до «реабілітаційного» вектора, де процесуальна економія й збереження вартості забезпечуються через превентивні рамки, часово обмежений мораторій і стандартизовані умови списання боргу для фізичних осіб. Українська система вже зробила суттєвий інституційний крок, однак для досягнення функціональної еквівалентності важливо прискорити імплементацію інструментів Директиви (ЄС) 2019/1023 у частині раннього доступу, договірної реструктуризації та «другого шансу», спи-

¹ Jokubauskas R. The concept of a fresh start in the discharge of debt procedure in European Union insolvency law. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*. 2023. Volume 30. Issue 5. 597-622.

² Stakheyeva-Bogovyk O. Ukraine's Versus the United States' Cross-Border Insolvency Framework: How Big Is the Distance? 98 *Chi.-Kent L. Rev.* 307 (2024). URL: <https://scholarship.kentlaw.iit.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4468&context=cklawreview>

раючись на доказову базу європейських порівняльних досліджень і макропруденційних висновків

Висновки, сформовані на основі комплексного аналізу українського та європейського правового регулювання процедур банкрутства, свідчать про те, що незважаючи на наявність суттєвих законодавчих реформ в Україні, інститут неплатоспроможності досі потребує вдосконалення для досягнення необхідного рівня ефективності та здатності виконувати свої ключові функції. Основною проблемою є розрив між теоретичними положеннями Кодексу України з процедур банкрутства і практикою його застосування, що проявляється у затяжних судових розглядах, переважанні ліквідаційних процедур над санаційними та обмеженості інструментів фінансового оздоровлення. У той же час досвід Європейського Союзу демонструє, що пріоритетність превентивної реструктуризації, швидкість процедур, активна роль кредиторів і захист добросовісних боржників значно підвищують загальну ефективність інституту неплатоспроможності.

Враховуючи вищезазначене, можемо стверджувати, що адаптація українського законодавства до стандартів ЄС повинна ґрунтуватись на впровадженні низки ключових заходів. По-перше, необхідно посилити механізми раннього виявлення фінансових проблем боржників та розширити можливості превентивної реструктуризації, що зменшить навантаження на судову систему і сприятиме збереженню бізнесу. По-друге, слід запровадити гнучкіші процедури реструктуризації боргів із чіткими критеріями для оцінки реалістичності планів санації та підвищити роль арбітражних керуючих через їх професійну підготовку та жорсткий контроль. По-третє, варто вдосконалити правове регулювання захисту кредиторів, зокрема шляхом запровадження механізмів примусового погодження реструктуризаційних планів, які використовуються у країнах ЄС, аби мінімізувати ризик блокування процедур окремими кредиторами.

Окрему увагу слід приділити реформуванню інституту банкрутства фізичних осіб, спрощенню процедур та зниженню фінансових бар'єрів для доступу до них, що сприятиме соціальній захищеності та економічній реінтеграції боржників. Також важливо посилити прозорість процедур, впровадити електронний документообіг і спеціалізацію судів із неплатоспроможності для скорочення строків розгляду справ.

Загалом, стратегічною метою реформ має стати формування збалансованої системи неплатоспроможності, яка ефективно поєднуватиме інтереси кредиторів і боржників, сприятиме стабільності економіки та підвищенню інвестиційної привабливості України. Втілення таких змін вимагатиме комплексного підходу, що включатиме не лише законодавчі новації, а й розвиток інституційної інфраструктури, підвищення професійного рівня учасників процесу та активне застосування міжнародного досвіду.

Ключові слова: інститут банкрутства, інформаційна система, неплатоспроможність, фінансова стабільність, судова практика, міжнародний досвід.